

Genderové reflexe o (post)pandemii ve střední a východní Evropě

Iva Šmídová^a, Radka Dudová^b 1, Éva Fodor^c

^a) Masarykova univerzita

^b) Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

^c) Central European University

Šmídová, Iva, Dudová, Radka, Fodor, Éva. 2023. Gender Reflections on the (Post)Pandemic in Central and Eastern Europe / Genderové reflexe o (post) pandemii ve střední a východní Evropě. *Gender a výzkum / Gender and Research* 24 (1): 3–10, <https://doi.org/10.13060/gav.2023.010>

Pandemie covidu-19 měla hluboký dopad na společenské struktury a praktiky, které jsou nutně genderované. Cílem tohoto tematického čísla je reflektovat nedávné zkušenosti ze života v pandemii a v době po ní, a to s důrazem na jejich genderové dimenze. Perspektivy, teorie a empirické analýzy shromážděné v článcích tohoto čísla jsou příspěvkem k tolik potřebnému komplexnímu pochopení dopadů pandemie na jednotlivce a jejího složitého vlivu na genderové vztahy, sociální reprodukci, trhy práce, novou dynamiku soukromého i veřejného života a obecněji zdraví a kvalitu života. Texty se zabývají konkrétními tématy, která nám umožňují nově promyšlet a přezkoumávat tyto fenomény s ohledem na nedávný vývoj související s „koronakrizí“. Cílem tohoto čísla bylo zaměřit se například na nové rozdělení a překrývání veřejného/soukromého, de/institucionalizaci péče a vzdělávání, zdraví, politiku genderu a sexuality za lockdownu, nerovnosti apod.

Přestože jsme v poslední době zaznamenali celou řadu tematických čísel odborných časopisů zaměřených na dopady pandemie covidu-19, dosud víme jen málo o mezinárodních či přeshraničních aspektech pandemie se zaměřením na střední a východní

---

¹ Redakční práce Radky Dudové na tomto tematickém čísle byla podpořena projektem „Genderové aspekty pandemie: redefinice péče v důsledku krize spojené s nemocí covid-19?“, financovaným GA ČR, č. 21-135875.

Evropu. Předkládaná publikace tuto mezeru zaplňuje. Tato perspektiva podle nás otevírá množství témat pro komparaci, analýzu relevantních problémů v jejich lokálních kulturních kontextech nebo zvýraznění podobností a rozdílů. Interdisciplinární přístupy zaměřené primárně na sociální dopady pandemie, založené na intersekcionalitě a transdisciplinaritě a umožňující kritickou reflexi s důrazem na přeshraniční aspekty daného regionu, jsou dosud nedostatečně prozkoumané a zaslouží si uznání i prostor ve vědeckých časopisech. Toto číslo představuje náš příspěvek k debatám, ve kterých je jednou z hlavních os těchto reflexí analytická kategorie genderu.

Články zahrnuté do tohoto čísla se zabývají především (nedostatečnou) transformací dělbý péče a práce v prostředí trhu práce a soukromé sféry. V textu *Double Fragility: The Care Crisis in the Time of the Pandemic* nám Alexandra Scheele, Helene Schiffbänker, David Walker a Greta Wienkamp nabízejí pohled na „dvojitou zranitelnost“, založený na rozhovorech se zdravotnickými profesionály a profesionálkami v Rakousku a Německu. Dilemata placené a neplacené péče, ale i pandemií prohloubené nejisté pracovní podmínky zkoumají kriticky jako známky strukturální krize ve sféře placené péče, která ohrožuje samotné fungování zdravotnictví.

Z podobné perspektivy pohlíží Marie Pospíšilová na zkušenosti českých zdravotních sester – matek během pandemie v článku *Zdravotní sestry a jejich prožívání dvojí péče v době pandemie covidu-19*. Ve své stati se zabývá vzájemnými souvislostmi (a polemizuje s analytickým oddělováním) formální a neformální péče, když zaznamenává jen dočasné změny v genderovém řádu, řídícím se v českém kontextu trvalým imperativem „intenzivního mateřství“. Oba články o ošetrovatelském povolání a situaci zdravotních sester během koronavirové zdravotní krize ukazují, že v takřka nemožné situaci zvládnání „dvojitého břemene“ péče byla u německých a rakouských sester upřednostňována spíše veřejná role zdravotnických profesionálek, zatímco české sestry se ve svém managementu identity více zaměřovaly na roli matky. Obě stati dokládají, že odolnost zdravotnických systémů během koronavirové krize byla v trojici zkoumaných zemí výsledkem přetěžování a extrémně silné profesionální etiky zdravotníků a především zdravotnic.

Soukromé sféře se věnuje článek *It Takes Two to Be Equal? Middle-Class Men Managing Care and Work during the COVID-19 Pandemic in Poland*. Autorky Ewelina Ciaputa, Marta Warat a Ewa Krzaklewska zde analyzují nové strategie a řešení dilematu péče/práce zapojením otců za lockdownu. Popisují otce úkolově orientované, otce podporující a otce angažované, přičemž tyto role teoreticky rámuje konceptem pečujících maskulinit. Ve své analýze poukazují na kontinuitu účasti otců na péči a jejich pečujících identit v době před koronavirovou krizí i během ní.

Ana Bilinović Rajačić a Jovana Čikić se ve své analýze těhotenství během pandemie pouští do tématu lidské reprodukce na průsečíku individuálních a institucionálních podmínek. V článku *What to Expect When Expecting? Experiences of Pregnant Wo-*

men in Serbia during the COVID-19 Pandemic and State of Emergency popisují, jakým dilematům těhotné ženy čelily a jak se musely přizpůsobovat v některých aspektech svojí zkušenosti (včetně zdraví, porodu a praktik v práci i rodině).

Poslední stať tohoto čísla se zabývá reprodukcí heteronormativního genderového řádu prostřednictvím veřejných politik. Autorky článku *The COVID-19 Pandemic and Gender+ Inequalities in the Czech Republic, Hungary, and Slovakia: The Heteronormativity of Anti-Pandemic Measures and Their Impact on the Vulnerable Groups* Vanda Černohorská, Zuzana Očenášová a Agnes Kende formou mezinárodní komparace osvětlují, jaké měly zdánlivě „genderově neutrální“ politiky přijímané během pandemie dopady na zranitelné skupiny obyvatel těchto třech zemí. Při zkoumání toho, jak byly politiky boje proti pandemii utvářeny stávajícími genderovými režimy, se primárně zaměřily na socioekonomický status, nejisté pracovní podmínky, etnicitu či pobytový/azylový status. Vlivem těchto veřejných politik docházelo k dalšímu vylučování, či dokonce napadání těchto zranitelných skupin.

I když jsme během pandemie covidu-19 čelili globální katastrofě s často podobnými důsledky napříč národními kontexty (takto univerzální byl mj. její dopad na genderovou rovnost), roli zde hrál i kontext lokální a regionální. Příspěvky shromážděné v tomto čísle ukazují, jak byly specifické dopady, zkušenosti a způsoby managementu pandemie v regionu střední a východní Evropy ovlivňovány jeho genderovými kulturami či způsoby „dělání otcovství“ a „mateřství“. Věříme, že v debatě nad reflexí pandemie se tato publikace stane relevantním hlasem.

© BY-NC Iva Šmídová, Radka Dudová, Éva Fodor, 2023.

© BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2023.

Iva Šmídová je socioložka a působí jako docentka na Katedře sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Od počátku 90. let se věnuje výzkumu i výuce v oboru genderových studií. Spoluzakládala komunitu genderových studií na katedře. Mezi její dlouhodobé výzkumné zájmy patří kritická studia mužů a maskulinit, genderové vztahy v rodině, sociologie zdraví, nemoci a medicíny a studia ztráty a truchlení. Její aktuální badatelský projekt se týká institucí stárnoucích mužů. Další informace, projekty a publikace jsou uvedeny na adrese <https://www.muni.cz/lide/7385-iva-smidova/projekty>. Kontaktní e-mail: krizala@fss.muni.cz.

Radka Dudová pracuje jako vědecká pracovnice v Sociologickém ústavu AV ČR, v. v. i. Je expertkou v oblasti analýzy veřejných politik a institucí. K jejím výzkumným zájmům se řadí tvorba politik a praktiky péče o děti a seniory, tělesné občanství žen, tvorba potratových politik a změny na trhu práce. Publikovala mj. v časopisech *Feminist Economics, Politics and Gender*, *European Journal of Industrial Relations* a *Sociological Research Online*. Je autorkou

několika monografií. V současné době se zajímá o genderované socioekonomické dopady pandemie covidu-19. Kontaktní e-mail: radka.dudova@soc.cas.cz.

Éva Fodor je profesorka genderových studií a v současné době působí na Středoevropské univerzitě jako členka užšího vedení a prorektorka pro prognózy a analýzy. Doktorát ze sociologie získala na Kalifornské univerzitě v Los Angeles. Věnuje se komparativní analýze sociálních nerovností. Konkrétně ji zajímá, jak a proč jsou utvářeny, přetvářeny, nově projednávány a reprodukovány genderové rozdíly na trhu práce v různých typech společností a v různých sociálních kontextech. V loňské monografii „The Gender Regime of Anti-Liberal Hungary“ popisuje, jak byl v Maďarsku po roce 2010 zaveden režim „carefare“ (otevřený přístup prostřednictvím Palgrave Pivot). Ve svých aktuálních výzkumných projektech se zabývá dopadem pandemie covidu-19 na dělbu práce spojené s péčí a transformací trhu práce během pandemie a po ní. Kontaktní e-mail: fodore@ceu.edu.